

EL BAIX GAIÀ I ELS CENT MIL FILLS DE SANT LLUÍS

Jordi Bou Ros

L'ENFRONTAMENT DE DOS MODELS DE SOCIETAT EN LA CATALUNYA D'INICI DEL SEGLE XIX

El segle XIX, per a Espanya, va significar el cant del cigne de la seva grandesa imperial. Va ser un segle marcat pels afers bèl·lics⁽¹⁾, però a diferència d'èpoques anteriors, aquests enfrontaments van produir-se dins del territori, o en les seves colònies d'ultramar, i no per lluites solament internes, sinó amb una marcada intervenció externa. En concret, Espanya s'havia convertit en el camp de batalla dels diferents conflictes que s'anaven formant.

Però, alhora, aquestes guerres han de ser vistes des d'una pròpia perspectiva social i ideològica que, com diu Pere Anguera⁽²⁾, va dividir la societat catalana i espanyola en dos bàndols irreconciliables per sempre més: els absolutistes, fills de l'antic règim, i els liberals, nascuts amb la revolució francesa del 1789. Un nou model social s'introdueix dins del nostre país gràcies a la guerra Gran (1793-1795) i, posteriorment, amb la conquesta de la península per part dels exèrcits de Napoleó Bonaparte⁽³⁾. Aquestes idees ja mai més no abandonarien les ments dels habitants que, per la seva posició econòmica i social, podien i volien aspirar a tenir entre les seves mans el poder polític que fins llavors se'ls havia negat.

Però la invasió d'Espanya per part de les tropes franceses va comportar, també, un fet nou: la concepció de la identitat nacional espanyola, la idea de pertànyer a un mateix ens, denominat Espanya i que fins aleshores era quasi impossible de fixar com una unitat real, ja que rarament els habitants que hi vivien es definien com a espanyols. A més, a diferents parts del país, per exemple el

1. La guerra del Francès, tres guerres carlistes, pronunciaments militars, el naixement amb força del conflicte social, etc.

2. *Miscel·lània en homenatge a Josep Benet*, article del professor Pere Anguera, editorial Abad Oliva.

3. La guerra del Francès 1808-1814.

País Basc, hi havia unes estructures institucionals pròpies basades en uns furs que provenien de l'edat mitjana o principi de la moderna.

Quan les tropes franceses van abandonar el territori, Ferran VII⁽⁴⁾ va tornar des del seu imaginari captiveri del palau de Valençay, a França, i va promulgar la imposició de les idees absolutistes, abolint tot el que s'havia establert amb anterioritat. Aquest monarca va prendre les mesures necessàries per tornar enrere en el temps, i va abolir la constitució de Cadis de 1812, (era el primer text constitucional del país), i retornà el poder a tots aquells que l'havien tingut durant tants i tants anys, de generació en generació. Solament per haver nascut dins d'una classe social minoritària tenien aquest dret. Va ser el retorn a un model anterior a la data de 1808, com si aquests sis anys de guerra no haguessin existit. Tots els canvis produïts tant pels francesos com les mesures aprovades per consens a les corts de Cadis, van caure en oblit.

Però la idea liberal era molt difícil d'eradicar de certes mentalitats que, per un curt espai de temps, havien tastat la mel del poder. Això, poc després de la tornada de Ferran, els militars de caire liberal, descontents en veure's apartats de les seves funcions, van decidir fer un pronunciament, el primer triomfant d'una llarga llista,⁽⁵⁾ encapçalat pel general Rafael Riego el gener de 1820, a la localitat de Cabezas de San Juan⁽⁶⁾. D'aquesta manera s'iniciava el període conegut com el trienni liberal⁽⁷⁾.

Els liberals, doncs, van intentar tornar a un model que els afavoria, amb una obediència total a la constitució de Cadis, a la qual es va afegir el mateix monarca⁽⁸⁾.

Però tot i les seves bones intencions, el país es trobava en plena fallida econòmica i social a causa de les grans despeses que comportava el manteniment de l'estructura institucional de l'estat⁽⁹⁾ i així mateix el pagament dels interessos dels préstecs que els banquers exigien, de manera que tota la riquesa interior i la que provenia de les colònies americanes anava a parar ràpidament a les butxaques de fora del regne.

Mentre, Ferran es va convertir en l'arma política més important de la noblesa, la qual veia perillar dia a dia els seus privilegis, el seu control i les seves possessions. També cal tenir en compte el clergat, identificat ràpidament amb les pròpies preocupacions de les classes altes. Al voltant de la figura de Ferran es va anar constituint el front absolutista que, anys més tard, es convertiria en el cor del carlisme més reaccionari.

Però els liberals no comptaven que gran part de la societat –que al cap i a la fi eren els treballadors de la terra i de les petites indústries– no estava contenta tampoc amb els canvis que s'havien produït fins aleshores. Això va ajudar a

4. Amb el sobrenom d'El Desitjat.

5. Poc abans se n'havia produït un altre, que va fracassar, amb la mort de tots aquells que hi havien intervingut.

6. Andalusia,

7. 1820-1823.

8. Aquest es va produir el 7 de març de 1820, ja que si no podia perdre els seu privilegiat lloc de control. Tot i que va signar la constitució es va reservar una sèrie de clàusules segons les quals l'última paraula la tenia ell.

9. Les guerres colonials i la poca producció industrial del país, comportaven haver de dependre d'altres, en aquest cas de les colònies, per poder sobreviure.

crisar la situació que ja vivia el país a conseqüència de la divisió del món liberal: els moderats i els radicals. Segons el professor Fontana⁽¹⁰⁾, els moderats, amb la victòria dels absolutistes, aconseguiren frenar tots els intents de progrés revolucionari dels radicals que feien perillar l'equilibri establert, del qual eren ells, els moderats, els més beneficiats.

Així mateix, el poble es va veure desplaçat de tots els progressos que es donaven dins del món dirigent. Si fins llavors els camperols encara tenien en el seu interior la concepció d'estar sota la protecció del senyor, ara es veien deseparats, sense rumb a seguir. I això afavorí, en gran mesura, aquesta gran part de població es decantés cap al bàndol absolutista; i una gran massa provinent del camp, on tant la noblesa com l'església tenien l'autèntic poder de convocatòria⁽¹¹⁾, es va identificar des d'un bon principi amb les tesis de la defensa del món antic.

Com damunt hem dit, els canvis que es van produir durant aquests dos anys solament van beneficiar un grup social: la burgesia, la qual dins d'un ambient favorable va poder optar per comprar terres, controlar el mercat, assolir cotes de poder que mai no havia somiat; i tot gràcies a l'explotació de la majoria, que sempre havia de pagar el plats trencats, en aquest cas per mitjà d'impostos que gravaven tots els productes per tal d'intentar omplir les arques buides de l'estat. Si pensem que aquesta minoria de població tenia dret a vot, ens podem imaginar que el canvi de poders d'unes mans a unes altres va comportar un immobilisme total.

La burgesia era conscient que per tal que el seu projecte polític tingués força i cos era necessari pactar amb les forces que fins aleshores havien controlat l'aparell de l'estat: l'aristocràcia, la qual en un principi no s'hi va negar. Però el que realment estava fent era guanyar temps i d'aquesta manera preparar-se per al que vindria al cap de poc. Un cas diferent és el de l'Església, que es va veure afectada per la desamortització que li prenia totes les terres que posseïa en propietat, les quals van passar a mans, normalment, dels burgesos i dels mateixos aristòcrates, que van veure en aquesta aliança una manera profitosa d'augmentar els seus béns patrimonials⁽¹²⁾. Els camperols, els més necessitats de propietats de terres, van ser-ne completament exclosos⁽¹³⁾.

Un altre punt que també cal considerar és la situació europea. Europa acabava de sortir d'una guerra molt llarga i molt costosa, que havia fet trontollar l'equilibri internacional. Això vol dir, en aquells anys, l'equilibri europeu. Les forces dels diferents països vencedors, inclosa la mateixa França, que s'havia incorporat al model monàrquic de base absolutista, no estaven disposades a moure les fronteres del final del segle XVIII, ni tan sols de deixar que cap país pogués ser focus de nous moviments revolucionaris que fessin perillar l'estabilitat de

10. Josep Fontana *La crisis del antiguo régimen 1808-1833*, editorial Crítica Barcelona 1979.

11. Hereus del model feudal.

12. Aquests béns patrimonials són les terres, autèntica mesura per poder calibrar el poder d'una persona en referència a una altra.

13. La falta de capital monetari per invertir en terres va ser el seu primordial inconvenient. I tots aquells que es van endeutar amb tercers, al poc temps, en no poder fer front al deute acumulat van haver de cedir les seves terres.

l'ordre concebut. Per aquest motiu es va crear la Santa Aliança⁽¹⁴⁾, encapçalada per la figura autoritària de Metternick⁽¹⁵⁾; Espanya, que s'havia convertit en un país de segon ordre, ja no hi participa. Aquesta unió d'estats tenia el poder d'intervenir dins de la política interior de qualsevol membre, o encara que no ho fos, com va ser el cas d'Espanya, que pogués posar en perill l'estatus del moment. Aquest grup s'emmarcava dins les idees de mantenir les fronteres tal com havien estat aprovades després del final de les guerres napoleòniques, i de conservar també un model polític basat en l'antic règim i l'absolutisme.

Amb tot, Espanya era en aquells moments l'únic país d'àmbit europeu on encara existia l'amenaça del liberalisme. S'havia convertit en una illa enmig d'un mar remogut, que a poc a poc havia anat posant setge a les seves costes. Només fem esment del tancament de fronteres amb França per raó de l'epidèmia de febre groga que patia la ciutat de Barcelona, i amb ella tot Catalunya, com a excusa per frenar qualsevol sortida de propaganda liberal cap a altres terres europees⁽¹⁶⁾.

COMENÇA EL SARAU

Dins d'aquest marc, tant nacional com internacional, Catalunya comença a viure dins d'un moment de desencís i desil·lusió. Segons el text que ens ha deixat el frare Magí Ferrer "*may se habian vist tantas calamitats del cel y de la terra reunidas, tantas guerras, tantas revoluciones, tantas pestes, tantas malas cullites, tanta sequedat, tanta falta de negoci, com en aquest sigle en que apar que los homens se han desbocat per ser pitjors que las matexas bestias, veus aquí lo abisme en que nos precipitat la fatal ilustració de nostres dies*"⁽¹⁷⁾. Si hi afegim la febre groga que va afectar Barcelona i Tortosa (1821)⁽¹⁸⁾, la sequera (1822), junt amb la pujada d'impostos (1821-1822) a la qual 400 pobles de tot Catalunya van presentar recursos, podem entendre que el terreny estava adobat per a l'inici d'una revolta, tal com va succeir.

També els fenòmens espirituals van agafar una gran embranzida justament en aquest període, sobretot per part dels posseïts per sers angelicals. En la quarantena que es va establir l'any 1822, durant les dates de la quaresma, uns 25 veïns de Bràfim, homes tots ells d'edats compreses entre els 20 i 30 anys, a les nits es dedicaven a fer uns forts esgarips, acompanyats de trets contra les portes de tots aquells que eren identificats com a negres⁽¹⁹⁾. Aquests endimoniats, aleshores, al·legaven que no estaven posseïts pel dimoni sinó pels àngels que els gui-

14. Els països firmants de l'acord van ser: Àustria, Prússia, Rússia, Gran Bretanya i França. Firmat de primer acord el 20 de novembre de 1815, i el definitiu a Aquisgrà el 1818.

15. Polític austríac (1772-1859), fou una iniciativa seva la Quàdruple Aliança, representant la influència més poderosa del conservadorisme del seu temps.

16. El mateix va fer Espanya després de la revolució francesa per evitar que qualsevol idea revolucionària entrés dins les nostres fronteres. Això era anomenat "Cordon Santinàrio".

17. Mossèn Magí Ferrer: *La mort dels justos condemna la vida dels dolents*, Barcelona 1824, pàg. 19.

18. Segons l'Ajuntament de Barcelona en aquesta capital van morir unes 8.846 persones.

19. Així s'anomenaven en els liberals.

aven “*para matar a todos los constitucionales y milicianos*”⁽²⁰⁾. Aquest fenomen, pel que sabem, va ser exclusiu del món camperol.

El senyor i el capellà veien en el desencís de la població rural l’ocasió de conduir-la cap a les seves files. Per mitjà d’un discurs, que tenia una bona dosi de paternalisme, basat sobretot en la idea de la religió i la moralitat amenaçades, van intentar redimir dels seus pecats tots els camperols. I quin sistema millor per redimir-se que eliminar els enemics dels seus protectors...

Tot Espanya es va convertir, en poc temps, en una olla de pressió que podia esclatar en qualsevol moment. L’estiu de 1822 la revolta era pertot arreu, no solament a Catalunya sinó a tota la península, encapçalada pels militars, que havien vist com després de la derrota napoleònica⁽²¹⁾, i amb la pujada de l’absolutisme els seus companys liberals no havien estat represaliats tal com ells volien. La seva reclamació es convertirà en un dels focus de descontentament constant de tots els militars reaccionaris. Militars que durant el bienni s’havien vist relegats a l’oblit i al rebuig de tots aquells que abans cridaven els seus noms pels carrers de les viles i ciutats.

Descrita així aquesta situació inicial, hom pensaria que aquesta guerra havia de ser un passeig triomfal per als seguidors de Ferran VII. Però no va ser així, ni de bon tros, com ja hem dit, a diferents viles i sobretot a ciutat no es va acceptar adherir-se a la revolta de bon principi.

Per poder reactivar l’avanç de les forces absolutistes del baró d’Eroles⁽²²⁾, la Santa Aliança va decidir enviar, via França, un contingent d’uns 60.000 homes a la península, més coneguts amb el nom dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, sota les ordres del duc d’Angulema, d’aquesta manera s’entrava de ple en una guerra que podia assegurar l’estabilitat europea; però el conflicte deixava d’ésser nacional per convertir-se en internacional, després d’un any de guerra que no portava enlloc. Des d’aquest moment, l’assumpte pren un gir molt ràpid tant pel que fa a localitats com als militars que se sumen a la revolta, ja que veuen en aquesta entrada, un reforç de les perspectives del bàndol de l’absolutisme⁽²³⁾. Sobretot aquestes localitats, quant a l’àmbit de Catalunya, estaven situades a les muntanyes i als camps; els seus habitants aleshores també eren els que tenien amb el seu sentit comú, una major convicció de tot allò que representava el senyor de la terra i la seva forma de viure ancestral, mantenint-se d’aquesta manera la divisió del concepte de la Catalunya Nova i la Catalunya Vella⁽²⁴⁾.

El mes d’abril de 1823 les forces de la Santa Aliança van començar a entrar per les fronteres pirinenques, pel pas de Portús, amb uns 10.000 homes en direcció a Catalunya. Van ser rebuts pel baró d’Eroles –que tenia sota les seves

20. Ajuntament de Braim 20 març 1822. Ofici del cap polític de la província.

21. Militars que es van formar dins de les partides guerrilleres que estaven per tota la Península, amb actes hostils cap als invasors.

22. Junt amb l’arquebisbe de Tarragona, Jaume Creus, i el marquès de Mataflorida van constituir un govern desvinculat de l’existent a Madrid. Més conegut com a Regència d’Urgell.

23. La traïció de militars va ser un constant en aquest moment de la guerra, tal com veurem.

24. Concepció medieval de la divisió de Catalunya del territoris de l’antic regne i de les terres conquerides als àrabs.

ordres un bon gruix de soldats espanyols⁽²⁵⁾, amb aquestes paraules: “*les armes nobles, els braus cristians – els absolutistes – porten les seves lleis per redimir i castigar i no per venjar-se*”. Ràpidament es van expandir pel territori català i espanyol, sense trobar una gran resistència per on passaven, i provocant la fugida immediata del govern que, de la cort de Madrid passà a la ciutat de Cadis, emportant-se el propi monarca, cosa que va servir perquè la propaganda fernandina en denunciés el segrest per part dels “*traïdors a la pàtria*”, identificats amb els liberals.

Aquests francesos, més coneguts com a gavatxos, tenien en molt bona consideració els catalans, que eren vistos, gràcies a les seves experiències en la guerra del francès (1808-1814), “*habitants ferotges, braus i religiosos, ells adquiriren una gran reputació amb el seu coratge durant la invasió d'Espanya per part de Bonaparte*”⁽²⁶⁾.

Entre els casos que hem pogut seguir amb més profunditat hi ha el de les viles d'Altafulla i Torredembarra, les quals van continuar essent liberals fins al dia 2 d'agost de 1823, quan el governador de la ciutat de Tarragona i cap militar de la província, el general Manso, es va dirigir amb una part del seu exèrcit cap a la població de Torredembarra per reforçar, d'aquesta manera, la seva guarnició. Quan va entrar a la vila i va col·locar els seus homes en els llocs més estratègics, va declarar que tant ell com la pròpia vila restaven fidels a la persona de Ferran VII i als propis revoltats⁽²⁷⁾. Així va traïr el seu jurament d'obediència a la constitució, obrint les portes de Torredembarra a les tropes franceses que ràpidament van dominar la situació. Junt amb aquesta traïció va caure també Altafulla, així doncs, la facció absolutista dominà tot el Baix Gaià.

Segons notícies que hem pogut extreure del *Diario de Barcelona*, que és una font inescapable d'informació de tot el segle XIX, gran part dels seus homes van abandonar la contrada i van tornar a la ciutat de Tarragona, però això és difícil de creure, ja que la possibilitat de ser reconquerida hauria estat a l'abast dels propis liberals, o en tot cas, dels seus mateixos soldats que es podien haver revoltat contra els seus caps, sense que haguessin estat jutjats per sedició⁽²⁸⁾.

Aquest fet tan significatiu va comportar per a la vila d'Altafulla i la de Torredembarra entrar en una dinàmica totalment diferent de la que fins llavors havien viscut. Si agafem les dades donades pel professor Pere Anguera sobre els carlins⁽²⁹⁾ d'aquestes dues viles durant la 1ª guerra carlina, podem observar que el nombre dels adeptes a la causa és quasi insignificant en relació amb la resta del camp tarragoní. Això ens pot donar una petita idea que el nombre de persones a favor del gir vers l'absolutisme podia ser molt minso, i que solament aquestes dues poblacions entrarien dins de la contrarevolta en el cas de ser conquerides –cosa difícil, atès que estaven fortificades– o per mitjà d'una traïció, tal com va succeir en el període que ens interessa. Tot això, com ens podem imaginar, va comportar

25. Coneguts també com bandes de Fe, que eren els guerrillers dels primers moments de la revolta.

26. M.B. *Opérations de l'armée française en Espagne sous les ordres de S.A.R. Duc d'Angoulême*, París novembre 1823.

27. *Diario de Barcelona* 12 agost 1823, pàg. 3167.

28. *Diario de Barcelona* 24 agost 1823, pàg. 3263.

29. Pere Anguera: *Déu, rei i fam*, pàg. 316, Altafulla 15 i Torredembarra 11.

a la població civil un revés inesperat, ja que no sabien què seria del seu futur, emmarcat per la por de les represàlies que es produïen en altres punts del principat.

Com el propi Joan Mañé i Flaquer⁽³⁰⁾ ens diu en un dels seus escrits, la seva vida va perillar des del mateix moment del seu naixement, ja que una societat secreta denominada *El Àngel exterminador* va voler atemptar contra la seva família, pel fet que el seu pare pertanyia al consistori municipal durant el període del trienni liberal⁽³¹⁾ (a més de ser un liberal declarat). Però les tropes que es van assentar en aquests nous indrets conquerits eren bàsicament franceses, la qual cosa donava un petit respir als seus habitants⁽³²⁾.

Però anem pam a pam. Justament el dia 4 d'agost de 1823 el general Manso va enviar un comunicat a l'ajuntament de Tarragona⁽³³⁾ demanant la rendició de la plaça a favor de l'exèrcit francès, i també que el propi ajuntament enviés a la ciutat de Cadis, capital provisional del govern liberal, un grup de personalitats per demanar-ne la rendició⁽³⁴⁾. Va prometre i sol·licitar al cap de l'exèrcit francès un salconduit per tal que aquestes personalitats passessin enmig de les files enemigues sense perill, assegurant-los la total llibertat per tornar a casa sense cap represàlia. Però la petició del militar va ser rebutjada pel consistori, i així Tarragona va seguir fidel al govern liberal, el qual en aquells moments negociava, per la seva part, la pròpia rendició als francesos⁽³⁵⁾.

En el transcurs del mateix mes, el batalló de Màlaga, comandat per Juan Bautista Esteller, va anar cap a Torredembarra per unir-se als seus companys d'armes. També se'ls va ajuntar la cavalleria del Príncep, amb seu a la vila del Vendrell. Aquesta companyia, comandada pel capità Mendivil, qui quan va revoltar-se el dia 5 d'agost, va "*arrancándose los cintos verdes con el sagrado emblema y pateándolos al grito de viva el rey absoluto*"⁽³⁶⁾ mostrant d'aquesta manera la seva tendència absolutista. Ràpidament les forces franceses van anar agafant posicions en el territori. Les forces del baró d'Eroles es van assentar a Montblanc, la brigada Tromelin a Valls i Vallmoll, i el brigadier Montgarde al Catllar. El mariscal d'Eroles havia deixat al vell Mariscal de Camp, baró de Berge, la comandància de la vila de Torredembarra i la posició d'Altafulla. Així, a poc a poc, a la zona del Baix Gaià i els seus voltants es va anar formant una força militar notable, que s'in-

30. Nascut a Torredembarra el mes d'octubre de 1823, convertint-se amb el temps en el director del *Diario de Barcelona* i mort a Barcelona en el mes de juliol de 1901.

31. Arxiu de Torredembarra, acta municipal de 1823.

32. Moltes vegades aquesta por venia donada per fets passats "Día 16 -agost 1822- los milicianos de Torredembarra asesinaron a Joaquín Pujol, disperso de la división de Romagosa, al tiempo de llevarle preso a Tarragona" *Nota de los asesinatos de que se ha podido tener noticia que cometieron los constitucionales desde últimos de diciembre 1821, hasta últimos de 1823*, Barcelona 1823.

33. Segons uns militar francès de l'època Tarragona era "*es réduite aujourd'hui à une enceinte d'environ quatorze cents toises, à une population de neuf milles ames, à des édifices très ordinaires, et presque à une estat pauprété... elle est entourée de murailles, elle a six portes et deux châteaux peu importants, celui du Roi et du Patriarche*" *Campagne d'Espagne en 1823* anònim, París 1823.

34. Text complet a *Memorias para la última guerra civil de España* vol. II de J.M. y R., Barcelona 1826.

35. *Diario de Barcelona* 24 octubre 1823, pàg. 3.769.

36. *Diario de Barcelona* 24 agost 1823, pàg. 3.263.

crementà considerablement arran de l'arribada dels contingents francesos, fins a formar un mur que separava les dues capitals: Barcelona i Tarragona.

Mentre tot això passava, a la ciutat de Tarragona "*corria por las calles gente sobresaltada*"⁽³⁷⁾. El seu ajuntament va decidir declarar els militars revoltats traïdors a la causa i al propi poble.

Va arribar un nou militar per ocupar el lloc de Manso, Francesc Milans del Bosch, heroi de la guerra del Francès, amb la funció bàsica, gairebé impossible, de tornar a controlar el camp tarragoní, i recuperar la via més important de comunicació amb Barcelona, atès que la marítima era impracticable perquè la marina anglesa es dedicava a bloquejar els ports més importants. Aquesta falta de comunicació comportava l'impediment de coordinar efectivament les forces militars davant d'una hipotètica reconquesta del territori.

LA BATALLA D'ALTAFULLA I TORREDEMBARRA

Instal·lat en el seu nou lloc, Milans del Bosch va començar a moure els seus recursos. Va ordenar el moviment de les seves tropes per intentar consolidar els territoris propers a la ciutat de Tarragona, molt insegurs aleshores, i encara sota el seu propi domini. Quan inicia aquest projecte decideix, també, començar a distribuir les tropes pels punts estratègics que poguessin donar lloc, en un futur, a una eventual reconquesta dels llocs més importants per la comunicació amb la resta de militars fidels al govern constitucional, ja que cada vegada la sensació de ser unes illes enmig d'un mar era un fet.

Amb tot això va decidir tornar a conquerir el punt important d'Altafulla i Torredembarra. Podem dir que aquesta decisió va ser feta a la desesperada, veient que sense aquests indrets era quasi impossible resistir molt de temps l'embranzida de les tropes franceses i ferrandines, les quals a poc a poc anaven posant setge a la ciutat de Tarragona per tots els flancs.

Així doncs, Milans, el dia 27 d'agost a dos quarts de vuit del matí, va fer sortir tres columnes cap als seus objectius, dirigides pel comandant Comas, el brigadier Esteban Llovera i Fernando Miranda. Dues d'aquestes, la de Comas i la de Llovera, tenien la funció de recuperar la zona del Baix Gaià. Estaven formades totes elles per 5.000 homes d'infanteria, 250 de cavalleria i 2 obusos del 6. Aquests aleshores es van dirigir cap als objectius per camins diferents. Altafulla estava protegida per un contingent de 4.000 francesos⁽³⁸⁾. Segons una persona que va viure els fets, Milans va prendre aquesta decisió motivat per "*acallar a sus enemigos o por mejor decir a los de la patria, que clamaban contra la inacción de los soldados*"⁽³⁹⁾.

37. *Diario de Barcelona* 24 agost 1823, pàg. 3263.

38. *Diario de Barcelona* 6 setembre 1823, pàg. 3371.

39. Florencio Galli: *Memorias sobre la guerra de Cataluña en los años 1822 y 1823*, Barcelona 1835.

Davant d'Altafulla, sobre la ribera dreta del riu Gaià es trobava a l'esquerra el camí que unia Barcelona i Tarragona, lloc on se situava la vila de Torredembarra, amb la seva església de Sant Pere, aleshores ocupada per un contingent de la 31 línia. Hem de tenir en compte que la vila de Torredembarra distava de la ciutat de Tarragona dues hores i mitja de camí, segons Madoz⁽⁴⁰⁾.

Amb vista de la situació del terreny, els liberals van decidir formar tres columnes. Una constava de 100 homes, i es va col·locar en posició davant la capella de Sant Pere, i l'altra va anar pel camí, composta per tres batallons, cada un d'ells tenia uns 500 homes, entre cavalleria i artilleria. La tercera columna, formada per uns 2.000 homes d'infanteria, es va dirigir vers la Riera del Gaià. En el seu pas va salvar els obstacles que anaven sortint al seu pas, dirigint-se així mateix cap a Torredembarra, a fi d'envoltar-la amb un important contingent de forces liberals i separar d'aquesta manera les poblacions de la costa i les de l'interior del territori, amb l'intent d'ocupar un dels llocs des d'on donaven les ordres pertinents per a les operacions de l'exèrcit francès de la zona⁽⁴¹⁾.

El general francès Montgarde, amb deu companyies del 31è de línia, va ocupar el seu lloc sobre la capella de Sant Pere, i va col·locar també en la pròpia plaça una partida del 6è regiment de caçadors i dos obusos, preparats per fer foc en direcció al camí principal, protegit amb unes altres deu peces. La resta dels membres de la companyia 6è de caçadors van quedar a l'espera d'ocupar els seus llocs en cas de necessitat dins de la vila.

Mentre passava tot això a Torredembarra, i quan les tropes a Altafulla es començaven a organitzar per defensar la posició, el general francès Achard havia ocupat la vila de la Riera del Gaià junt amb el 2n batalló del 1r regiment d'infanteria i amb la 18ena línia; d'aquesta manera cobria l'interval que separa aquesta població del camí principal i així impedia que les línies liberals tinguessin sortida, amb el perill de quedar entre dos focs, el d'Achard i el de Montgarde. A la població va arribar una esquadra del 23è de caçadors. Junt amb ells, el 10è batalló de la 3ra línia, restaren sota les ordres del general Fantin d'Odoards, repartint-se i controlant tot el territori.

L'atac es va iniciar primerament contra Torredembarra, però la resposta va ser fulminant i inesperada. La raó d'aquesta primera victòria va ser qualificada pels comandaments francesos "*pel més gran coratge dels seus defensors*"⁽⁴²⁾. Els francesos van llençar cinc descàrregues sobre els batallons liberals, i el batalló de la 31 línia, comandat per Foucher, va atacar amb la baioneta calada; així provocà un gran nombre de ferits, i les forces liberals van haver de sortir en retirada. Mentrestant els francesos havien conquerit el cim que es trobava en el propi camí de Tarragona, des d'on els liberals bombardejaven la vila de Torredembarra. Així ma-

40. Pascual Madoz: *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar* de Pascual Madoz, Curial, Barcelona 1985.

41. *Campagne d'Espagne en 1823*, París 1823.

42. *Campagne d'Espagne en 1823*, París 1823.

teix aquest contraatac dels francesos tenia l'ajut, des del mar, per vaixells canoners que continuament fustigaven les línies liberals⁽⁴³⁾.

La 18ena línia, que tenia com a cap el general Achard i el coronel Fitz James, va rebre les ordres d'atacar i empaitar els enemics, acció que assolí amb èxit i provocà una pèrdua considerable per part de les forces liberals. Aquest moviment es va fer sota el foc dels dos obusos col·locats en el cim reconquerit, i que havien bombardejat la brigada d'Achard. El segon batalló de la 1a línia va respondre amb duresa als atacs dels enemics, al mateix temps que la pròpia columna francesa marxava en direcció a la Riera del Gaià, per donar suport als seus companys.

Situats els francesos en els seus punts, sense necessitat d'haver d'utilitzar les forces de reserva, controlaven la situació i el terreny. Les tropes constitucionals es van veure obligades a retirar-se cap als murs de Tarragona, mentre eren perseguits per tot el camí, conegut amb el nom dels Escipions.

Poc després d'aquests successos va arribar a Valls el mariscal Moncey, el qual va estar previngut pel general Berge de l'atac que s'havia produït contra la posició d'Altafulla i Torredembarra. Vista la situació, Moncey decideix fer un moviment ràpid i molt àgil cap al Catllar, ja que les forces liberals avançaven molt de pressa vers aquesta població. Però aleshores les ordres venien del baró d'Eroles i el general Tromelin, que es dirigien el primer en direcció a l'Argilaga i el segon en direcció a la Secuita. El mariscal Moncey es va reunir amb el seu cap, que era a unes tres llegües de distància de la població de Valls.

Durant aquest primer dia de campanya els liberals van tenir unes baixes de: 60 morts en el camp de batalla, el nombre dels ferits també va ser molt considerable. Per part dels francesos no van ser més de: 5 homes morts, 25 de ferits, dels quals 20 de gravetat.

El dia 28 la cosa no s'atura. De bon matí les tropes franceses, a les ordres del comandant Berge, surten d'Altafulla a l'hora fixada per tal de reunir-se amb les tropes que havien partit de Valls. Segons Florencio Galli, els soldats absolutistes eren "*En número de diez mil hombres y seguidos de unos tres mil facciosos*"⁽⁴⁴⁾.

Ràpidament es van començar a desplegar pel terreny, distribuint les forces que s'acostaven perillosament a la capital, posant en perill el propi govern de la ciutat.

Davant d'una situació tan desesperant, els defensors de Tarragona van decidir atacar l'enemic a les seves noves posicions. El foc el va iniciar el bàndol liberal en les tropes situades entre el camí Real i el Coll de Santa Cristina, i les situades al Lorito, l'Estrella i l'Oliva⁽⁴⁵⁾. L'enfrontament devia de ser molt dur; les tropes liberals estaven cada cop més mal assistides, ja que tant les del Lorito com les de l'Estrella van haver de replegar-se a un lloc més segur per falta de munició. Respecte d'aquest episodi, explica Florencio Galli que a la vista de l'abandona-

43. Florencio Galli: obra citada.

44. Florencio Galli: obra citada.

45. Florencio Galli: obra citada.

ment dels seus llocs, el general Lloberas va dir “*que mandaria fusilar a los comandantes, pudierase haberle contestado que les mandase antes cartuchos*”. Així mateix a la muntanya de l’Oliva les coses no anaven gaire millor que a la resta dels fronts, ja que era constantment atacada amb artilleria i amenaçada pels dos vessants de la muntanya per diversos cossos d’infanteria; els defensors solament tenien per protegir-se els seus fusells i un nombre comptat de municions. Davant de la crisi va arribar l’ajuda del comandant Baiges, el qual mitjançant un atac a baioneta va poder suavitzar una mica la situació i facilitar la fugida cap a la ciutat, avinentesa que van intentar d’aprofitar els absolutistes per conquerir Tarragona, però els trets d’artilleria i de fusell van dissuadir-los de tal temptativa.

Els nous ocupants, aleshores, van començar a repartir-se per tot el terreny recentment conquerit. La brigada de Tromelin⁽⁴⁶⁾ va anar cap a la muntanya de l’Oliva, mentre el 10è de línia, amb dos obusos i les tropes de la divisió reial espanyola, va marxar sota les ordres del baró d’Eroles en direcció a nostra Senyora de Lorito, ja a les portes de la ciutat, amb la qual cosa aquesta va quedar totalment encerclada per la seva vessant nord i oest. El general Berge s’endugué la brigada Achad⁽⁴⁷⁾. D’aquesta manera els assetjadors d’ahir es van convertir en els assetjats d’avui.

A partir d’aquest moment els enfrontaments van cessar i el bàndol realista va passar a controlar totalment tot el camp. Les columnes de Milans del Bosch i de Llobera es van retirar cap a la ciutat de Tarragona, més endavant, el 3 de setembre, aquesta situació va ser reconeguda per les pròpies autoritats considerant Tarragona ciutat assetjada “*considerar la plaza de Tarragona y sus fuertes adyacentes en estado de sitio*”⁽⁴⁸⁾. En finalitzar la guerra, el propi Milans va haver d’exiliar-se per la resta de la seva vida. El general Espoz i Mina va restar a Barcelona fins a la fi del conflicte. Les guarnicions d’Hostalric, d’Urgell i de Figueres, refugiades rere els seus murs, van quedar igualment pendents dels esdeveniments.

Però la pèrdua d’aquestes dues poblacions, Altafulla i Torredembarra, i amb elles tot el Baix Gaià, va comportar gairebé la fi de la guerra a Catalunya i a tot l’estat. La impossibilitat de comunicar-se va anar minant les esperances que encara tenien, bé que devien ésser poques. Ja al mes de setembre el propi govern va signar un acord pel qual salvà les seves vides i s’exilià a Gibraltar, sense pensar en tots aquells que havien mort als camps de batalla. El mateix monarca Ferran VII, es va reunir amb el duc d’Angulema; evidentment això significava la fi de la guerra; era l’1 d’octubre. La notícia de la signatura d’aquest acord no va arribar a Barcelona fins quasi un mes després, la qual cosa demostra que les vies de comunicació havien quedat completament destruïdes.

A partir d’aquest moment s’obria un nou període negre de la història d’Espanya, més conegut pels historiadors com l’època ominosa. Potser seria bo, per acabar, esmentar un breu record que ens ha llegat Joan Mañé, i que

46. Tenia sota les seves ordres a 16è i 60è regiment línia, dos esquadres d’hussers i 18è de caçadors, junt amb dos obusos.

47. Composta per la 18ena línia i la 1a d’infanteria lleugera.

48. *Diario de Barcelona* 12 setembre 1823, pàg. 3420.

il·lustra perfectament aquells anys que van transcórrer fins al 1840, final de la guerra carlista “*aun no habían terminado la lucha en la Península, y ya comprendieron los franceses que no habían venido a pacificar a España, como tal vez creyeron antes de traspasar los Pirineos, sino a poner debajo del partido que estaba encima, y encima el que estaba debajo... instituyeronse las comisiones militares ejecutivas, las superintendencia de vigilancia pública y las juntas de purificación... era tenido por sospechoso todo el que no predicaba venganza y exterminio, y por traidor todo el que manifestaba un sentimiento de caridad o pronunciaba una palabra de reconciliación y olvido*”

BIBLIOGRAFIA

- ANÒNIM: *Nota de los asesinatos de que se ha podido tener noticia que cometieron los constitucionales desde últimos 1821, hasta últimos 1823*, Barcelona 1823.
- ANÒNIM: *Campagne d'Espagne 1823*, París 1823.
- ANGUERA, Pere: *Déu, rei i Fam*, editorial Abadia Montserrat, Barcelona 1995.
- ANGUERA, Pere: dins del llibre *Miscel·lània en homenatge a Josep Benet*, editorial Abadia Montserrat, Barcelona 1995.
- FERRER, Magí: *La mort dels justos condemna la vida dels dolents*, Barcelona 1824.
- FONTANA, Josep: *La crisis del Antiguo Régimen (1808-1833)* editorial Crítica, Barcelona 1992.
- FONTANA, Josep: *Història de Catalunya, volum V, “La fi de l'Antic règim i la industrialització (1787-1868)*, editorial Edicions 62, Barcelona 1992.
- GALLI, Florencio: *Memorias sobre la guerra de Cataluña en los años 1822 y 1823*, Barcelona 1835.
- MADOZ, Pascual : *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones en Ultramar*, editorial Curial, Barcelona 1985.
- J.M. y R.: *Memorias para la última guerra civil de España*, vol. II Barcelona 1825.
- RISQUES, Manel: *El Govern Civil de Barcelona al segle XIX*, editorial Abadia Montserrat, Barcelona 1995.
- XIMÉNEZ DE SANDOVAL, Felipe: *Antonio Alcala Galiano*, editorial Espasa-Calpe, Madrid 1948.

Arxius consultats

Arxiu de la Diputació de Barcelona
 Arxiu Històric de Tarragona
 Arxiu Municipal de Torredembarra

Prensa

Diario de Barcelona